

žebnictvo. Má smysl jen ve spojitosti s pánem, který je pověřuje úkoly a přiděluje práci k dennímu zaměstnání. Na soudě jsou vyslýcháni jako nejdůležitější svědkové události, které se sběhly v pánově domě, ovšem jako otroci s mučením.

Významem se výrazu *οικέτης* blíží *θεράπων*, jeho odvozenina *θεράπεινα* zastupuje femininum k *οικέτης*. Původně nebyli *θεράποντες* otroci, nýbrž svobodní lidé, kteří tvořili kolem urozeného muže jakousi družinu. Z řeckého života tento svobodný průvodce záhy mizí a místo něho v době klasické provází zpravidla Řeky na cestách a válečných výpravách otrok označovaný obyčejně *ἀκόλουθος*, jindy *θεράπων*; tímto názvem pak jsou označováni také otroci, kteří vykonávali stejné práce jako *οικέται*.

Malá sémantická studie Gschnitzerova jistě pomůže objasnit pojmy a představy, v nichž se pohybovalo myšlení Řeků do konce 5. st. př. n. l., sotva však uspokojí historika. Autor sám nadhazuje některé otázky, např. zda byly u Řeků různé kategorie otroků a nesvobodných a různé jejich stupně, zda viděli Řekové v otroku věc, objekt či osobu, subjekt a konečně zda zkoumané výrazy zobrazují současný stav či je v nich obsaženo doznívání dřívějšího způsobu myšlení, ale jeho odpovědi třebaš opatrně a zdrženlivě, jsou málo přesvědčivé. Autor zkoumá jednotlivé výrazy odděleně a přitom uplatňuje převážně hledisko lingvistické, proto nám zkoumaná slova říkájí o společenských vztazích velmi málo a nerozhojňují vědomosti o antické společnosti. Předností dílka je jasný a přesný výklad citovaných míst, což vynikne zejména tam, kde se vedle sebe vyskytují dva nebo tři z oněch čtyř výrazů. Tu mohou jeho výkladu s úspěchem použít překladatelé.

Antonín Hartmann

Tři nové publikace o pergamském oltáři. Pergamský oltář, jeden ze sedmi mirabilíí antického světa v residenčním městě Attalovců, dnes hlavní poklad berlínského Pergamonmuseum, jež objevil před sto léty německý inženýr Carl Humann, stal se v posledních letech předmětem zvýšeného zájmu po jeho návratu z exilu v SSSR (1945—1958). Svědčí o tom i tyto publikace po nové jeho rekonstrukci, kterou provedli r. 1959 Elisabeth Rohde a Carl Blümel:

Eva Maria Schmidt, Der grosse Altar zu Pergamon, 1961. VEB E. A. Seemann, Leipzig. Stran 107, tabulí 71.

Svůj výklad uvádí autorka historií vývoje a vzrůstu moci Attalovců před Eumenem II. a řady jeho úspěšných válek se sousedy, jež umožnily nejen rozšíření a zkrášlení královské residence na stále upravované pergamské akropoli, ale i zbudování oltáře. Ten není jen votivním darem bohům za vítězství, ale i reprezentačním monumentem panujícího rodu. Čtenář se dozví, jak došlo k objevení oltáře zásluhou Carla Humanna r. 1864 a o průběhu výkopné práce na něm, jež pak vedla k archeologickému výzkumu celého města Pergamu, a jak byla provedena úplná rekonstrukce v berlínském Pergamonmuseum až r. 1930 a kdo se o to zasloužil.

Stručným poukazem na thema gigantomachie v řecké literární a výtvarné tradici uvádí autorka výstižný a přesný interpretační popis reliéfu na 118 deskách šedomodrého maloasijského mramoru s dramatickými výjevy mytického zápasu bohů s giganty, který symbolisuje boje pergamských vládců proti Galatům. Počíná východní stranou podstavu oltáře, kde je středem děje Zeus a Athena, od nichž se dějové pásmo rozvíjí, a postupně charakterizuje jednotlivé postavy Olympanů a gigantů; živý doprovodný výklad postihuje dramaticčnost bojové situace. Pojmenování postav, pokud není dochováno nápisné označení nad reliéfy nebo pod nimi, autorka blíže osvětluje a poukazuje čtenáře na řešení problému identifikace v bohaté jiné literatuře, takže lze jednotlivé názory konfrontovati. Přechází na jižní stranu oltáře, kde děj pokračuje; i tu jsou některé identifikace nejisté. Následuje popis západní strany přerušené schodištěm. Na severní straně počínal vlys spřežením Poseidona a rozvíjel se směrem k východu. Mnoho se zde diskutovalo o pojmenování bohyně obecně zvané Nyx, jež patří na vlysu k nejkrásnějším. Problematiká je identifikace i jiných postav, některé zůstávají anonymní.

V další části pojednává autorka o kompozičním principu bojových scén a zkoumá vzájemný vztah jednotlivých postav a skupin a probírá jeho charakteristické rysy. Hlavní váha leží na východní straně v typu Dia a Atheny; této skupině je věnována zvláštní pozornost. Defluje tu řada protagonistů děje a analyzuje se zde jejich funkce v celkové kompozici, jež není jednotná, ale má několik variant. Poukazuje se na některé motivické příbuznosti s předchozím vývojem, v němž tento reliéfní styl kotví. Zajímavé jsou i typy zvířat. Rozdíly v kvalitě provedení svědčí o různosti sochařských mistrů. Autorka souhlasí s názorem, že tvůrcem díla byl velký mistr, který měl vliv na své spolupracovníky. Přes osobní rozdíly umělců je tu shodný dobový styl. Při fantastičnosti postav a děje máme dojem reality. Staré řecké thema gigantomachie tu našlo nový výraz, vystupňovaný ke krajní mezi.

V části o vlysu Telefově, který se liší od gigantomachie i technickým provedením, je vyprávěn mythos o praotci rodu Attalovců a doložen jen několika reliéfními epizodami dochovanými velmi troskovitě, které jsou zestaveny v menším sále za halou oltáře. Stručně je charakterisován i rozdíl uměleckého podání tohoto vlysu, odlišného od gigantomachie. Je tu méně dramatičnosti a idylický ráz proti ladění herojsko patetickému. Je to dáno i pozdějším jeho vznikem. Některé reliéfy zůstaly zde nedokončeny. Otázka mistrů je tu ještě obtížnější. Autorka dovozuje vybranými doklady, že podněty jsou též ze starších období. V závěru je stručně načrtnut postupující úpadek pergamské moci za Attala II. a III. pod tlakem Říma.

Hodnotu knihy zvyšují pěkně provedené ilustrace ve fotokopii (ze 71 tabulí jsou některé dvojstránkové) nebo kresbou (plánky polohové, půdorysy). Jsou tu některé nové záběry a významné detaily. Pro některé je však třeba se obrátit do knihy H. Kählera, *Der grosse Fries von Pergamon*, 1948. K názornosti přispívá též obraz modelu rekonstruované stavby, dnes ztracený. Užitečná je přehledná pérová kresba celé dochované části vlysu. Autorka se opírá o bohatou literaturu, kterou sleduje do poslední doby, takže je na výši dnešního stavu vědeckého výzkumu; jsou tu však i originální dodatky, jež svědčí o její intimní znalosti této umělecké památky. Kniha má dvojitý určení: širší obci zájemců podává názorný a dosti podrobný obraz tohoto monumentu, jednoho z nejvýznačnějších z antiky dochovaných, pro odborníky je určen bohatý poznámkový doprovod s odkazy na antický pramen a literaturu, v němž je upozorněno na problémy, nejistoty a jiná řešení.

Eva Maria Schmidt, *Le grand autel de Pergame*. VEB Edition, Leipzig, 1962. Stran 36, tabulí 71.

V stručnějším francouzském podání je načrtnuta historie výkopů, popsán obojí reliéfní vlys, je zmínka o umělcích a poukaz na různé podání bohů a gigantů. V legendě k ilustracím jsou připojeny vysvětlující poznámky. Připojena je hlavní literatura pro interpretaci gigantomachie. Tato reprezentativní edice může sloužit návštěvníkům jako památník a je nepochybně určena i pro ty, kdo nemají možnost vidět monument na vlastní oči. Kvalita ilustrací je bezvadná.

Elisabeth Rohde, *Pergamon. Burg und Altar*. Staatliche Museen zu Berlin. Antiken-Sammlung. Henschelverlag, Berlin, 1961. 2. nezměněné vydání. Str. 114, obr. 57. Cena 7 DM.

V knižce určené pro návštěvníky Pergamonmusea poskytuje dlouholetá pracovnice berlínských muzeí širšímu okruhu zájemců i znalcům pečlivě dokumentované průvodce. Je v něm podáno všechno důležité. Stručný poukaz na dějiny města od 7. stol. př. n. l., jak se jeví v archeologických nálezích a v písemných pramenech, založení říše pergamské a vývoj města Pergamu a jeho hradu za Attalovců (283—133). Z nich nejvýznačnějším vládcem byl Eumenes II., za něhož došlo k největšímu rozkvětu. Pojednáno je o stavu města za panství římského a načrtnut jeho osud do konce 1. tisíciletí.

Na tomto historickém pozadí se všemi peripetemií válečných událostí je pojednáno o Diově oltáři podle archeologického výzkumu, který zahájil r. 1878 Carl Humann. Stručně jsou popsány jeho stavební zbytky, jež jsou kombinací stavebních forem orientálních s řeckými, a poněkud šíře vyložen reliéfní vlys s gigantomachii, která připomíná řečí mythu dějinné události. Při kon-

cisnosti interpretace je podáno vše podstatné. Fragменты влыву Telefova jsou provázены výkladem mythu o bájném praotci rodu Attalovců. Dále jsou uvedeny i jiné pergamské skulptury v museu. Závěrečná kapitola vypráví o osudu oltáře od doby jeho objevení Humannem a končí novou rekonstrukcí po vrácení plastik ze Sovětského svazu, v níž byly provedeny některé korektury podle výzkumu nejnovější doby. Úplně je rekonstruována v museu západní strana oltáře se schodištěm, severní a jižní strana jsou zkráceny (podány jen v odlitcích) a ostatní části ze severní, východní a jižní fronty jsou umístěny na třech stěnách musejního sálu. Přidán je seznam jmen božstev, vysvětlivky odborných výrazů a poukazy na hlavní literaturu. Názornost výkladu zvyšuje 57 ilustrací, mapa, plán akropole a grafické rozložení fragmentů. Obecně srozumitelné podání je zajímavé a vědecky spolehlivé.

*

K uvedeným plastikám se našly další doplňky. R. 1963 objevila E. Rohdeová v skladišti pergamského musea tři zlomky představující hadí hlavu, jež tvoří součást hadonohého giganta ze severní strany oltáře a dala se zařadit ke skupině zv. Beissergruppe. Je to cenný doplněk pro tuto porušenou část kompozice díla (AA 1964, 91—100, obr. 1—4, E. Rohde). H. Luschey, ředitel německého ústavu v Cařihradě a nyní v Teheranu, publikoval r. 1962 (Funde zu dem grossen Fries von Pergamon. 116/117 Wickelmannsprogramm d. Arch. Gesellschaft zu Berlin, str. 42, obr. 26) čtyři nové fragmenty patřící ke gigantomachii a dva zlomky z Telefova vlysu. Jsou to: hlava Afrodity ze severní strany vlysu (z archeol. musea v Cařihradě), torso mužské (Hefaista) v exomidě, jež umísťuje L. na východní straně za Heru (z musea v Bergama), ženská hlava, kterou E. Rohde v DLZ 84, 1963, 470 nn., vylučuje z této spojitosti pro jiný druh mramoru, a hadí hlava jednoho giganta na severní straně. Telefov vlys doplňuje hlava z musea v Bergama a kus obličeje jeho druha v museu v Berlíně. Na další fragmenty v Britském museu, ve Worksop, Nottinghamshire v Britanii a v Cařihradě upozornila M. Bieberová (AJA 67, 1963, 225 nn.).

Gabriel Hejzlar

Gaius Julius Caesar, Zápisky o válce galské. Vyšlo v překladu I. Bureše jako 36. sv. řady „Živá díla minulosti“ ve SNKLU, Praha 1964. Stran 279.

Po Sallustiových monografiích o Katilinově spiknutí a o válce s Jugurthou vyšel překlad dalšího antického díla z období krize římské republiky, a to memoárového díla napsaného jedním z hlavních účastníků této krize.

Překladateli známému dřívějšími překlady Ovidia se podařilo přiblížit českému čtenáři všechny hodnoty originálu. Nynější překlad vychází už podruhé, není však přetiskem překladu, který vyšel poprvé r. 1940 a na počátku druhé světové války hověl zvýšenému zájmu o válečné otázky a zálibě v memoárové literatuře a v životopisech. Bureš svůj nový překlad zcela přepracoval. Především odstranil nedostatky, jež vytkl v recenzi C. Vránek (Listy filosofické 69/1942, str. 191—196), jako byl chybný překlad, nepřeložená jednotlivá slova i celé věty, poněkud omezil přílišnou volnost v doplňování textu vsuvkami, jež jej měly učinit srozumitelnějším a často nahrazovaly poznámky, a upustil od problematických moderních equivalentů za latinské vojenské termíny. Ale i jinak překlad pozměnil. Uplatnil v něm stylistickou pohotovost a obratnost, s níž se mu podařilo přetlumočit jasnost a výraznost Caesarova slohu.

Pro Burešův překlad je charakteristické, že neapodobuje stavbu latinské věty a především četná hypotaktická spojení mění v parataxi, vazbu abl. a jiné participiální vazby překládá zpravidla hlavními větami. Tím však často zbavil celou větu vnitřního napětí, které obyčejně vrcholí na konci souvětí. Někdy větu vedlejší zjednodušuje a vyjadřuje českým substantivem: 1,5,1 id quod constituerant své dřívější rozhodnutí. 1,4,1 poenam..., ut igni cremaretur trest upálení. 1,14,4 quod ... tam insolenter gloriarentur quodque ... admirarentur a nestoudné jejíoh vychloubání ... a vlastní údiv aj. Větu vztažnou nahrazuje neshodným přívlastkem: 1,7,2 pons, qui erat apud Genavam most u Genavy. 1,3,1 ea quae ad proficiscendum pertinerent comparare